

שמעתא למיקתא

גליין ריי | פרי בשלח – ט"ו בשבט | ה'תשע"ה
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

האוכל עוגה וקפה, האם ברכתה פוטרת את הקפה

א. ברכת פת הבאה בכיסנין

האוכל פת מברך לפניו המוציא לחם מן הארץ ולאחריו ברכת המזון, אבל האוכל פת הבאה בכיסנין קבעו חז"ל (ברכות זב.) שכיון שהוא לחם שאין דרך בני אדם לקבוע עליו, מברך לפניו בורא מיני מזונות ולאחריו מעין ג'.

ב. מה היא פת הבאה בכיסנין

ומצינו בראשונים ג' פירושים מה נכלל בפת הבאה בכיסנין: [א'] דעת הר"ח (הובא בתו"ז ברכות כס. ד"ה שאין) שהיא פת העשויה כמין כיסין מלאים בסוכר ושקדים וכיוצא בהן ולעוסין אותן בבתי משתאות. [ב'] דעת רש"י (מא: ד"ה פת הבאה בכיסנין) והרמב"ם (פ"ג ה"ט) שהיא עיסה שנילושה בדבש, בשמן, או חלב. או שעירב בה מיני תבלין ואפאה. ונלפי בה"י (ס"י קסח) בעינן שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, ולפי הדרכי משה (שם) אלא בעינן הרבה תבלין או דבש שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר. [ג'] דעת רב האי גאון (הובא בערוך כ"ט) שהיא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושים אותה כעכין יבשים, וכוסטין אותם בבית המשתה ושלא בבית המשתה, ומנהג בני אדם שאוכלים ממנה קימעא. ונע"י עוד בגליון קכ"ג].

ג. איך קיימין

ועי' בב"י (ס"ו קסח) שכתב דלענין הלכה כיון דספיקא במידי דרבנן הוא, לענין מטליתין וכו', ולכולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם, ואינו מברך עליהם המוציא ושלוש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליהם או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו, ע"כ. וכ"כ בשו"ע (שם) דהלכה כדברי כולם.

אלא שהב"ח (שם) תמה על הכרעה זו דהרי אין זה קולא, דהלא אם אינו מברך ברכה הראויה לה בין כך ובין כך הוא חומרא שעובר משום "לא תשא" ולכן כתב דנראה עיקר דכל הני כעבין בשעין אפילו אית בהו תבלין או דבש לא יאכלם אלא תוך הסעודה, ואי"כ הדבש והתבלין הם מרובין מהקמח (שבכנה"ג יש להחשיבם כפת הבאה בכיסנין לכוי"ט), ע"כ. וכן פסק המ"א (ס"ק יח). מיהו הדרישה (אות א) והט"ז (ס"ק ו) יצאו ליישב דודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל אפילו עיסה דהא זיין, אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלוש ברכות, משום הכי כל שאין ברור שיש שם חשיבות ואינו בכלל כיסנין יש להקל שלא להצריך המוציא, ויש על זה גם שם חומרא שלא לומר בחנם המוציא, ושלוש ברכות, ע"כ. ובדרך זה כתב האבן העזר (שם) והוסיף דאם קבע עליה ושבע ממנה דאז הוא ספק דאזי שמא לחם היא מברך בהמ"ז מה"י, ע"כ.

אולם המאמר **מרדכי** (שם) יישוב שהב"י נקט שאפשר שכולם מודים זה לזה ואי"כ א"א לברך המוציא ושלוש ברכות אם לא קבע ולחייב לאוכלם בתוך הסעודה לצאת מפלוגתא, זה הוא דבר שא"א לעמוד עליו שהרי הפה"כ אוכלים באופן תמידי, ע"כ.

וכ"כ בדרך החיים (הל' ברכות סעי' ג' בקונטרס אחרון), והוסיף דכיון שרש"י כתב שהטעם שחז"ל הקלו שלא לברך המוציא על הפה"כ היינו משום דאין אוכלין ממנה רק דבר מועט, נראה מזה דעיקר טעם הפטור בפה"כ הוא משום דכיון דלעל פת כזו אין רגילין לקבוע עליה סעודה אינה חשובה לברך עליה המוציא וגי' ברכות, ולפיכך הכל תלוי בראות עיני המורה וכל שהיא פת שאינו מדרך העולם לקבוע עליה סעודה לפי ראות עיניו יש לה דין הפה"כ, ע"כ. וכדרכו מצינו בבלבוש (ס"ו קסח אות ו'). נע"י שכתב דאין מברכין המוציא וג' ברכות דאזי אלא על פת שתחילתה עיסה והיא הנקראת לחם בפי רוב בני"א. ועי' משי"כ בזה בגליון יח"ח].

ועי' דברי המאמר מרדכי כתב ליישב הביאור הלכה (ס"ו קסח ד"ה והלכה כדברי) קושית הרע"א (שם) שהקשה אמאי לא כת' השו"ע דילמא שמים יצא ידי כולם ויאכלם בתוך הסעודה כמי"ש כבענין זה פת"י י"ג [אזכורו וברכת המוציא לפוטרו, משום חומרא דירמא הפה"כ היא וחייב ברכה תוך הסעודה, עי' ביאור הלכה (שם) וכנה"ח (אות טס)], והניח הביאור הלכה דייל דלעולם מודו לתהדי ועל כן אפי' רי"ש אי"צ להחמיר. וכן הביא הכנה"ח (אות טז).

והנה מדברי הב"ח, המ"א, הט"ז, האבן העזר והרע"א, מוכח דס"ל דדברי הראשונים פליגי אהדדי, ודעת השו"ע להקל כדברי כולם מספק. אולם לפי הלבוש, המאמר מרדכי ודרך החיים, מוכח דלעולם קיי"ל כדברי כולם בתורת ודאי ולא מספק. וכן משמע לשון השו"ע (וכן דעת עוד הרבה פוסקים כמבואר לקמן).

ד. בירך על ספק פת הבאה בכיסנין האם חוששין שפטר שאר המאכלים

והנה כמה נפ"מ איכא ממח' הני"ל, וכגון: [א'] אם אכל משלש סוגי פת בכיסנים יחד כמו שמצוי בקידושא רבא. דלפי הסבורים דפסקין כדברי כל השיתות הני"ל מספק, ככה"ג שאכל מכל הסוגים ממה נפשך אבל פת גמור וחייב לברך ברכת המזון. משא"כ לדעת החולקים. [ב'] לענין המברך על ספק פת הבאה בכיסנין (אפילו על מין אחד מהם) דיחוש לחוש שעל הצד שלחם גמור הוא הרי הוא פוטר שאר המאכלים ומשקים שאוכל עמו.

וכן נקט האור לציון (ח"ב פ"ב אות י' בהגה ד"ה והנה) לענין חשש הראשון הני"ל דכיון שלדעת השו"ע הדבר תלוי במח' יש לזהר שלא לאכול ג' מיני מזונות אלו יחד כיון שמכניס עצמו לחיוב בהמ"ז לדעת השו"ע, ע"כ. וכ"כ שם (אות יא) בהגה ד"ה (והנה) לענין חשש השני הני"ל, שאם אכל מזונות שאין בהם את שלשת התנאים יחד, הוי ספק פת, ולכן אין לברך על שאר הדברים שאוכל עמהם. ובשם הרג"מ שליט"א שמענו שלכתחלה יברך על שאר המאכלים ואח"כ יברך על הפת הבאה בכיסנין. ונע"י בקובץ צהר (י"ט תש"ס עמ' רטו) מה שהביא מהגרש"ז א"צ"ל].

אלא שמנהג העולם אינו כן, ובשתי הנפ"מ הני"ל לא מצינו שיקפידו בזה. ועי' היינו טעמא כי העולם תופס עיקר כדעת המאמר מרדכי ודעימיה דס"ל שיי"ל דאין כאן מח' כלל וכל המינים הני"ל בכלל פת הבאה בכיסנין ודאי. וכן פסקו הבית אפרים (א"ח סי' יב ד"ה וזוה"ל), המהרש"ם (דעת תורה שם סעי' ו) והאג"מ (י"ד ח"ג סי' קב אות ב' ד"ה לכן משמע).

ומח"ט נמי לא נוהגים להקדים השתיה לפת הבאה בכיסנין. ועוד אפשר לומר שלא מקפידים להקדים השתיה לספק הפה"כ. דהרי כבר צידד המ"א (ס"ו קסח ט"ק א) דפת פוטר כל המאכלים כי כולם באים מחמת הלחם, ועי' דוקא בקובץ סעודתו על הפת אמרין דכל המאכלים מחמת הפת הן באים אבל כשאין חפץ לאכול פת אינו פוטר, וכ"ש אם אוכל פחות מכוזית, ע"כ. וכן פסק במ"ב (שם). ולפי"ז כיון שאין המאכלים והשתיה הנאכלים יחד עם הספק הפה"כ באים מחמתה, יי"ל שאף על צד שהיא באמת לחם מ"מ שאר המאכלים אין נפטרין על ידה. ושור"ר בטטו"ז (מד' תל' י"ד סי' ד"ה ובנידון מה ששאל) שכתב שהאוכל הפה"כ מברך על השתיה והיא אינה נפטרת בברכתה כיון שאין זה אלא אכילת ארעי והשתיה אינה נפטרת בחי"ג. וכן מבואר בנה"ח (ס"ו קסח אות טב). [ועוד יש לצרף דעת הפוסקים דס"ל שלחם לא פוטר משקים כלל, כמבואר בשו"ע (י). מ"מ בתוך הסעודה אין לברך על ספק פת הבאה בכיסנין דדילמא פת היא, וכמי"ש הביאור הלכה (ס"ו קסח על סעי' ט). ולא דמי לני"ד דאין לחוש כל כך].

ועוד העירוני דיי"ל דמסתמא אינו מכוון לפטור שאר המאכלים ממילא אינה חלה עליהם. אלא דזה ניתחא לפי הב"ח (ס"ו תעג סוף אות י' ד"ה ולענין) שכת' שמהני להגביל חלות ברכת הלחם שלא תחול על שאר המאכלים, אולם הפמ"ג (ס"ו קסח א"א ס"ק א) מסופק אם מהני. ונע"י בלב אליהו (ח"א עמ' 19) סיפור עם החפץ חיים הנוגע לני"ד. ועי' עוד בגליון י"ז האם יוצאים ידי"ח סעודת שבת באכילת פת הבאה בכיסנין. ובגליון קי"ח לענין צירוף שאר המאכלים לשיעור קביעות].

מסקנא דדינא

העולה לדינא שהאוכל משלש סוגי ספק פת הבאה בכיסנין (ולא קביעות) מברך לפנייהם ברכת מזונות ואחריהם מעין שלש. ומותר לאוכלם יחד (כמו שמצוי בקידושא רבא) אף לכתחלה. והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה. וכמו כן האוכל ספק פת הבאה בכיסנין עם שאר מאכלים, ובירך על הפת הבאה בכיסנין רשאי לברך לפני שאר המאכלים והמשקים, ומנהג העולם לעשות כן אף לכתחלה (ואין חוששים שמא דין לחם יש להם ונפטרו שאר המאכלים בברכתם).

האם אפשר להפקיר בפני קרובים או פסולים לעדות

איאתא בנדרים (נמח) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, כל המפקיר בפני שלשה הוי הפקר, בפני שנים לא הוי הפקר. וריב"ל אמר דבר תורה אפי' באחד הוי הפקר, ומה טעם אמרו בשלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידין.

ופרש"י - דאי ליכא אלא תרי, כי זכי חד מאן מעיד עליה דהלה הפקירו.

וכתב הר"ן - ולענין הלכה בפלוגתייהו דר' יוחנן וריב"ל, נקטינן כריב"ל דאמר ד"ה אפי' באחד הוי הפקר, ומה טעם אמרו בשלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים. הלכך מדברי סופרים אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה. וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות נדרים הלכה ט"ז.

והרא"ש (כ"פ שם) כתב - וקו"ל בכל מקום הילכתא כריב"ל לגביה דר' יוחנן, הלכך הוי הפקר מן התורה לא באחד. והה"נ אפי' בינו לבין עצמו, הלכך בהבטת ידו הפקיר כליו שלא יעבור על שבתת כליו, וכן בהבטתו אם השאילה לעכו"ם ולא החזירה לו קודם השבת, אפי' בינו לבין עצמו (ועי' מ"ש בפסקיו (ס' י"א) על מטלטלין).

וז"ל הרמב"ם (פ"ב מנדרים ה"ט) - המפקיר את הקרקע כל הקודם והחזיק בה זכה. דין תורה אפי' הפקירו בפני אחד הרי זה הפקר ונפטר מן המעשרות כמו שיתבאר במקומו. אבל מדברי סופרים אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה כדי שיהיה אחד זוכה אם רצה והשנים מעידים.

וכתב הס"מ (מ"ה דמדברי הרמב"ם נראה דס"ל דלא מהני הפקר בינו לבין עצמו אפי' מדאורייתא. וכלישנא דריב"ל דקאמר אפי' באחד, ולא קאמר אפי' בינו לבין עצמו.

והטור (ח"מ סי' ע"ג) הביא דברי הרא"ש. והשו"ע (ח"מ סי' ע"ג סי' ה) העתיק דברי הרמב"ם. והרמ"א הגיה - וי"א דאפי' בינו לבין עצמו הוי הפקר.

וביאר הסמ"ע (ס"ק י"ג) דטעמא דתקנו דלא יתא הפקר אלא בפני ג', דאליה יוכל המפקיר לכפור ולומר דלא הפקירו מעולם, משא"כ בג' דשמענו שהפקירו דכל אחד מהן שיקדים נפשו יזכה בו, והשנים אחרים יעידו ששמענו שהפקירו. ואף בדעת ה"א הובא ברמ"א פ"י בספ"ק י"א דמדברנן בעי ג', ולא איירי ה"א אלא לענין דאורייתא ע"ש. ונע"י בענין הגהות הגר"א (שם ס"ק ח' - ליקוט).

והנה כיון דמבואר בגמ' דטעמא דבעי ג' כדי שיהיה אחד זוכה וב' מעידים. לנא"י בעינן שיפקיר בפני שלשה ושניים מהם כשרים לעדות השלישי.

וכ"כ המבואר בגמ' בנדרים, ובטור ובשו"ע ח"מ סי' רע"ג, בטעמא דבעי ג', כדי שיהא אחד זוכה וב' מעידים. בעינן דכל ה"א לא יהיו קרובים זה לזה, ושנים מהשלשה בעינן נמי שיהיו כשרים ולא פסולים לעדות מחמת עבירה וכדו'. וכ"כ לדינא כבה"ח (נל"ח סוף ד"ה י"א) אות ט"ו רמ"ז סי' מ"ג.

אולם בשו"ת מהר"ט (ס"ו פ"ה) גבי מפקיר נכסיו, אע"פ שהזכיר דברי הגמ' בנדרים, כתב כדבר פשוט דמצי' להפקיר בפני בניו ואשתו. ועי' ס"ל דהא דאמרו בגמ' כדי שיהיה אחד זוכה ושנים מעידין, אתא לפרש טעם התקנה דבעי ג', אבל לדינא מהני כל ג' שיהיו, אפי' בניו ואשתו הפסולים לעדות. אי"נ דס"ל דהא דאמרו ושנים מעידין לאו דוקא מעידין בבית דין כדון, אלא מעידין בפני בני"א דהפקירו נכסיו, ותו לא אתא המפקיר לכפור בדבר.

ועי' בדרך אמונה (הל' שמיטה ויובל פ"ז ה"ג צ"ח ס"ק ל') שכתב גבי הפקר פירות שביעית - י"א דיכולין להיות אפי' אשתו ובניו [מהר"ט סי' פ"ה]. וי"א דצריך שיהיו כשרים לעדות (וראיתי חשבה ממו"ח שליט"א) [וצ"ל] שמצד ולא מהני בפני שנים, וכ"כ אשתו ובניו שלא מהני. וכ"כ בתה"ש בשמו דראו"י שנים מהן יהיו כשרים לעדות וגם השלישי לא יהיה מבני ביתו. וכ"כ בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' שנה"ב בשם אאמ"ר וליה"ה. והראו"י דבראבי"ה פסחים ס"ט ת"ז מפ' דבעי ראו"י להעיד.

[כתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

חמשה עשר בשבט (ב)

עין חמשה עשר בשבט - ומה בין ראש השנה זה לראש ראש השנה (מלבד אחד בשטר) שאין עושין בהם שינוי של דמיון יום טוב כלל, וזוה שנים מעט?

לפי שיש בראש השנה זה מענון שבה ארץ ישראל. כי ביום זה מתחיש כח האדימה שבארץ ישראל להניב תנובה ולהוציא פירותיה ולהראות שבחה, ורוב שבחה של ארץ ישראל על פירות הארץ נאמר, וכתוב "ארץ חסה ושירה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש..." וכשישראל אוכלים מפירות הארץ ונתנים מטובם, הרי הם מכריזים עליהם תחילה וסוף למי שהתנדלם ארץ מצדה זו, ומתפללים אליו שיהיה נעוריה ונעוריהם כפקדים וככל אשר הביטח לאבותיהם אברהם יצחק ויעקב". (ספר התודעה, חודש שבט)

תפילה בט"ו בשבט על אחרת נא - מה שקבלנו מאבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אחרת כשר יופא ומהודר שיזעין השי"ת בעת המעטרך למעוה, כי תנה זה היום אשר עולה השרף באלונתו, והוא פת הזכות של אדל משישראל - תנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יוסף העצמיחה, שיוזמן לו השי"ת לעת המעטרך את הפרי עץ הדר. והנה תפילתו תעשה פירות". (בני יששכר, חודש שבט מאזר ב' ב')

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

הלכות מצויות לט"ו בשבט (ב) -

מנהגי ט"ו בשבט -

יום ט"ו בשבט הינו ראש השנה לאלול. (ראה ב) ושו"ע (יו"ד סי' שלא ס' נ' וקנה). ונהגו שלא ליפול על פניהם ביום זה. (שו"ע סי' קלא סעי' ו). ואף במנחה שלפניו. (מ"ב (שם סי' ק) וכה"ח (שם אות קא)). ונהגים האשכנזים להרבות במיני פירות של אלולות. (מ"א (סי' ק) טו) בשם תיקון יששכר (דף ס"ב כ"ה). ומ"ב (סי' ק) לא). ואף מבני ספרד יש שנהגים כן. (כ"ח (שם אות ז).

קדימה בברכות - קדימה למין שבעה

א. קדימת פירות ממין שבעה הכתובים בפסוק

כל הקודם בפסוק "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (דברים ה, ח), קודם לברכה. ו"ארץ" חטה המוזכר בפסוק, הפסיק לענין, וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו ל"ארץ" הראשון. הלכך תמרים קודמים לענבים, שזה שני לארץ השני וזה ג' לארץ הראשון. (שו"ע סי' ר"א סעי' ד). וקדימת הקודם בפסוק עדיף ממעלת חביב. (מ"ב (סי' ק) ו) וממעלת שלם. (שעה"צ (אות ג)).

ב. קדימת מין שבעה לשאר פירות

מי שמזונת לפניו כמה מיני פירות מצוה עליו להקדים הפרי שהוא ממין שבעת המינים. [ואם המין השני חביב, או אין ברכותיהן שוות, ע"י לקמן]. (שו"ע סי' ר"א). וע"י במ"ב (סי' ק) כח) שלהקדים הוי מצוה. אולם דעת הכ"ח (סי' ר' אות לט) שהוא דין לכתחילה ולהיבדק מצוה. והטעם להקדמת מין ז' ביאר הפני"י (ברכות מא). על ג"כ בא"ד (שו"ב) שהוא מפני דגנאי הוא למין ז' שיפטר אותו ע"י דבר שאינו ממין ז'. וכן ע"י לה' כתי' באבן העזר (ירש סי' קסח).

ג. הכוסס חטה ושעורה

הא דחטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת. (שו"ע סי' ר"ב סעי' ה). ואז קודמים לשאר מינים אף אם הם חסומים אצלו יותר. (מ"ב (סי' ק) כח). אבל כוסס חטה שברכתה בורא פרי אדמה, אינה הולכת לברכת בורא פרי העץ. (שו"ע (שם)). ויש אומרים שדוקא אם פה"ע חביב יותר אצלו אז הוא קודם אף שהוא מאוחר בפסוק, אבל אם שניהם חביבים בשוה חטה קודמת. (מ"א הובא במ"ב (סי' ק) כז). ויש אומרים שעל איזה שירצה יברך תחלה. [הגר"א הובא במ"ב (סי' ק) כז סעי' לה]. ומכל מקום אם החטה חביבה יותר אצלו אם מסתברא שיברך עליה תחלה. (מ"ב (סי' ק) כז).

ד. האם יין קודם למיני הקודמים בפסוק

הא דענבים ותמרים, תמרים קודמים לענבים מחמת קדימתם בפסוק, היינו דוקא שאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מתוך יין שמברכים עליו ברכת בורא פרי הפנן שהיא ברכה חשובה, הרי קודמת לברך עליו תחלה. (רמ"א (שם סי' ד), מ"ב (סי' ק) כד) וכה"ח (אות יח).

ה. תבשיל מחמשת מיני דגן, אם קודם ליין

מעשה קדירה מחמשת מיני דגן (חטים, שעורים, כוסמין, שבלת שועל ושיפון), קודמים ליין. כי גם ברכת בורא מיני מזונות היא ברכה מבוררת כמו ברכת היין והרי היא קודמת ליין בקרא. (רמ"א (שם סי' ד) ומ"ב (סי' ק) כד).

ו. תבשיל משעורים, אם קודם לזיתים

ברכת חטים ושעורים שקודמת, היא רק מהשווה להן בסמיכה ל"ארץ" כמו חטים לזיתים ושעורים לדבש (היינו דבש תמרים), אבל שעורים (היינו מזון הנעשה מהן), לזיתים לא. (הרמ"א (שם) ומ"ב (שם)). ויש אומרים שברכת מיני מזונות, קודמת לכל, וכן ליקר. (מ"ב (סי' ק) כח). וע"י עוד לקמן בענין קדימת מאכלים שברכתם בירוחת, אות ה'.

ז. האם איש דין קדימה לברך על מין שבעה הנמצא בתוך סלט פירות

ז' המינים הנמצאים בתוך תערובת, והוא בסלט פירות שהרוב הוא מתפוח עץ והמיעוט משעורים, על הקדימם המין שבעה והשאר נפט בברכתו. ואם אין ברכותיהן שוות, כגון שהרוב הוא בננה והמיעוט הוא ענבים, מברך על מין שהוא הרוב והשאר נפט בברכתו. (נ"י במ"ב (סי' ר"ב ס"ק א) שהכריע שבעיקר וטפל שבתערובת שכל מין ניכר לעצמו רק שאי רבה על השני, אין לברך על הטפל משום סב"ל. וי"ל דכ"ז הוא לענין הברכה, אבל לגבי קדימה יש לנקוט ולהמיר שאין הדבר נחשב לתערובת, וע"כ יש להקדים המין ז'. אלא שיש להשיך שאין ברכותיהן שוות יש להקפיד שלא לברך על המין ז' שהוא המיעוט אלא על המין שהרוב כי על הצד שהמיעוט (שהוא המין ז') טפל אינו מקבל את הברכה של העיקר. וע"י בשמעתא עמיקתא בגליון מ"ח).

קדימה לשלם

א. חתיכות פרי ופירות שלמים

היו לפניו חתיכות פרי ופירות שלמים (או חתיכות פת ופת שלמה), אם הכל ממין אחד מברך על השלם (ואם אחד מהם חביב, ע"י בסמוך). (שו"ע סי' קסח סעי' א). וא"ע"פ דהתם מ"ב בפת, ע"י במ"א (סי' ר"א) שמבואר שה"ח בפירות, וע"י"ש שבעה"צ (אות ג). וע"י במ"ב (סי' ק) א) כתי' דטעם הקדמת השלם הוא משום הדור מצוה. ובשעה"צ (שם אות ה) כתב שאיכא בהקדמת השלם משום מצוה מן המבורח.

ב. פרי שלם ופרי חצוי

פרי אחד חצוי ופרי אחד שלם (וכן הדין בפת), אם ברכותיהם שוות ושניהם ממין שבעה, או שניהן אינן ממין שבעה, שלם עדיף. אפילו אם הפרי החצוי חביב. (שו"ע (סי' ק) סעי' ד) ומ"ב (סי' ר"א ס"ק ד). ואם אין ברכותיהם שוות הדבר ספק אם השלם עדיף או מין שבעה (שאינו שלם). (שעה"צ (אות ה)). ועל כן יברך על איזה שירצה. [קצות השלחן (סי' נד בדה"ש סי' ד)].

ג. מאכל הנראה שלם

אם מחבר שתי חתיכות על ידי קיסוס ונראות כפרי שלם, יש להקדימם לחתיכה אחרת. (שו"ע סי' ק) א). ולפי זה הוא אינו שלמים שאינם שלמים אלא נראים שלמים, כגון שניצל וכדומה, יש להם דין שלם. (שה"ח לא ר"ע מהמבואר לעיל דאוליג לפי הנראה לענין).

ד. נטל פרוסת לחם והביאו לו לחם שלם

אם לא היה לפניו רק פרוסת פת, ונטל אותה כדי לברך עליה, ובתוך כך הביאו לפניו פת שלמה, מניח הפרוסה בתוך השלמה ומברך. ואם כבר בירך על הפרוסה, יבצע אותה. (מ"ב (שם)).

ה. נטל חתיכת פרי ועליה הביאו לו מאותו מין שלם

נטל חתיכת פרי לברך עליה, ובתוך כך הביאו לו מאותו מין שלם, אינו צריך להשיח את החתיכה תוך השלמה. (ע"י שעה"צ (סי' ר"א אות ג)). ועליו לעזוב הפרוסה ולברך על השלם. ע"י בחכם צבי (שאלה מה) שלפי דבריו יוצא דעליו לעזוב את החתיכה, ואף לפי השבות יעקב (ח"ב סי' ל' ור"א סי' לז) שחולק עליו מ"מ מודה הוא דרשאי לעשות כן. ושו"מ שכן מבואר בא"ף המגן (שם סי' ג). וע"י בזה בגליון א'.

קדימה לחביב

א. קדימת פרי חביב

היו לפניו פירות חביבים ועליו. ויש אומרים שנקרא חביב המין שריגל להיות חביב עליו, אפילו אם עתה חפץ במין השני. (התרי"ח (כח' ד"ה גמל) והרא"ש סי' כח). ויש אומרים שחביב נקרא מה שחביב עליו עתה. [רמב"ם (פ"ח ה"י)]. והעיקר כדעה הראשונה. (שו"ע (סי' ר"א סעי' א) ומ"ב (שם סי' ג)). וע"י במ"ב (שם מ"ז ס"ק א) וכה"ח (אות ח). ועל כן יברך על המין שריגל להיות תמיד חביב עליו, ויטעום ממנו קצת ואח"כ יאכל המין שחפץ עכשיו לאכול, ואחר גמר אכילתו יחזור לאכול לחביב המין הראשון. (מ"ב (סי' ק) א). ומכל מקום אם שניהם חביבים אצלו אזלינן אחר איזה שחפץ עתה. (מ"ב (סי' ק) לה).

ב. מין שבעה או חביב מה עדיף

שני מינים שברכותיהם שוות, ואחד מהם מן שבעה, מברך על מין שבעה. ואם אין ברכותיהן שוות, דעת השו"ע (סי' ר"א) שאיזה מהם שרוצה יקדים. אבל דעת המ"ב (שם) שהחביב קודם. ואם שני המינים חביבים אצלו בשווה יש אומרים שאז מברך על מין שבעה תחלה. [מ"א הובא במ"ב (סי' ק) טו]. ויש אומרים שאין צריך להקדים המין שבעה (כי אין ברכותיהן שוות). [הגר"א מובא במ"ב (סי' ק) ט, כז ולה].

קדימה לגדול

א. קדימת פרי גדול לשאר פירות

היו לפניו פירות מאותו מין, מהם גדולים ומהם קטנים (והוא הדין לענין פת), מברך על הגדול ופטר השאר. ואם אחד מהם חביב חביב קודם. (מ"ב (סי' קסח ס"ק טו)). וכן אם אחד מהם שלם, שלם קודם. (כמבואר לעיל לענין קדימה לשלם). (שו"ע (סי' קסח סעי' א) ושם מ"ב לענין פת. ומסתבר שה"ח בפירות. ע"י במ"ב (סי' קסח ס"ק טו)).

ב. האם יש דין קדימה לברך על כוס משקה מלא

יש אומרים שיש מעלה של גדול בכוס משקה מלאה. [הגר"ש"א זצ"ל (תל תלפיות תשרי תשי"ג עמ' טז) והגר"ח"ק שליט"א (דולה ומשקה עמ' קז). אולם התה"ח"י (סי' קסו אות א) מסתפק בזה. וע"י בזה בגליון ב].

קדימת מאכל שרביט מיוחדת

א. קדימת ברכת בורא פרי העץ ופרי אדמה לברכת שהכל

הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל, ברכת בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד. (שו"ע (סי' ר"א סעי' ג)). ואפילו מין השני חביב עליו הדין כן. (מ"ב (סי' ק) ד). והדין כן אפילו אם הדבר שברכתו שהכל הוא גם ממין ז'. (שם (שעה"צ אות ט)).

ב. קדימת ברכת בורא פרי אדמה לברכת שהכל

הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי האדמה ודבר שברכתו שהכל, ברכת בפה"א קודמת. (שו"ע (סי' ר"א סעי' ג)). ואפילו מין השני חביב עליו. (מ"ב (שעה"צ אות ט)). והדין כן אפילו אם הדבר שברכתו שהכל הוא גם ממין ז'. (שם).

ג. קדימת ברכת בורא פרי העץ לברכת פרי אדמה

אם הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו בורא פרי האדמה, יש אומרים שאיזה מהם שירצה יקדים. (שו"ע (שם)). ויש אומרים שברכת בורא פרי העץ קודמת. (שו"ע (שם) בשם י"א). ונכון לנהוג כשיטה האחרונה אם שניהם שווים בחביבות.

(מ"ב (שם סי' ק)). וע"י כה"ח (אותיות ו יוד) שמנהג בני ספרד להקדים בפה"ע אפי' אם בפה"ח חביב עליו. אכן אם פרי האדמה חביב עליו יותר, מברך על החביב. ואם הפרי העץ חביב לו עתה, אע"פ שברך כלל חביב עליו הפרי האדמה, יברך על המין שברכתו בורא פרי העץ. (ביאור הלכה (סד"ה) ויש אומרים)).

וכן אם פרי האדמה הוא מין שבעה, כגון קליות של חטים, ותפוח או אחד משבעת המינים, יש לו לברך תחלה על החיטה שהיא מין שבעה וקודמת בפסוק. (מ"ב (שם סי' ק) יח).

ד. קדימת ברכת המוציא

ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות, וכל שכן לשאר ברכות. ואף על פי שהדבר השני חשוב (כגון שהלחם משעורים והמזונות מחטים) או חביב עליו. [רמ"א (שם סי' ק) טט].

ה. קדימת ברכת מזונות על אורז

האוכל מאכל שאינו ממין שבעה יחד עם אורז שברכתו בורא מיני מזונות וכדומה, דעת השו"ע שאין צריך להקדים האורז, משום שאין קדימה לברכת בורא מיני מזונות, כיון שאין לברכה זו מעלה בני עצמה. [כן הוכיח מהשו"ע הפמ"ג (א"א סדר הקדימה אות ג), וכ"כ הכה"ח (סי' ר"א אות כז)]. אולם דעת המ"ב שיש לארז דין קדימה. (שם (סי' ק) כח) ושעה"צ (אותיות טו וכה).

דיני קדימה במנה האחרונה

א. קדימת מנה אחרונה למנה ראשונה במקום שברכתה קודמת

דיני קדימה תקפים דוקא כשאינם סותרים סדר האכילה, ועל כן אין צריך להקדים מנה האחרונה למנה ראשונה אף כשברכתה חשובה. [ריטב"א (ברכות פ"ג ה"ט), הלק"ט (ח"ב סי' קנה) כה"ח (שם אות ה) ומנה"ש (הדעת התורה שם). וע"י משי"ב בביאור הלכה (שם ד"ה וכן בפתי"א ושהכל). וע"י עוד בגליון מ"ח].

דיני קדימה בין משקה למאכל מוצק וברכות הריח

א. קדימה למאכל מוצק

דיני קדימה הנזכרים לעיל נאמרו אף באופן שמין אחד הוא מאכל מוצק והשני הוא משקה. [פמ"ג כ"ב סי' ר"א (מ"ז סי' ו) ומ"ב (שם סי' טו)]. דלא כהריטב"א (ברכות מא ד"ה ולענין הלכה) והפמ"ג בפתחיה לברכות (סוף אות ח). וע"י עוד לקמן באות ג' האם מין שבעה בתורת משקה מאבד חשיבותו].

ב. קדימת מאכל למשקה

יש אומרים שאכילה קודמת לשתיה. ויש לחוש לכתחלה במקום שאין מעלה אחרת נדחית מפני זה. [ע"י בערוה"ש (סי' ר"א אות ז)]. אולם משאר הפוסקים משמע שלא כדבריו. וכן משמע בגינת ורדים (הספרי כלל א' סי' ז סד"ה אמנם) וע"כ אין לדחות מעלה אחרת מפני זה].

ג. ז' המינים שעשאם משקה

משקה העשוי מז' המינים (כגון שכר), יש אומרים שאין לו דין קדימה. [מ"א (סי' קפב ס"ב א) משום שברכתו שהכל. והפמ"ג (שם) כתב טעם אחר כי לא נתשבתה אר"י בנך]. ויש חולקים. [כ"ח (שם), ט"ז (סי' א) גר"ח (שם סוף אות ג). וע"י בראש יוסף (ברכות מא. ד"ה אמנם) ובפמ"ג (סי' ר"א מ"ז סי' ג) הובא בשעה"צ (שם אות ט) שדבש תמרים אע"פ שהוא חשבל מ"מ מעלת מין ז' יש לו כן הוא "דבש" הכתוב בתורה, ומ"מ מאכל שהוא פרי אדמה יש להקדימו לפניו].

ד. פרי מז' המינים מרוסק

ריסק פרי ממין ז' אפילו אין תוארו וממשו ניכר נראה שיש לו דין קדימה. [אע"פ שפסק הרמ"א (סי' ר"ב סעי' ז) שפרי מרוסק שאין תוארו וממשו ניכר מברך עליו שהכל, מ"מ י"ל דינן לו דין קדימה דלא גרע ממשקה שמבואר לעיל אות ז' שיש להקדימו. ואף הרמ"א שם י"ל דידון בזה, שהרי משי"ב הרמ"א הנ"ל שברכתו שהכל היינו לחומר. אבל מעיקר הדין ברכתו בברכת הפרי, וא"כ לא שייך טעמם של המ"א שתי' לענין משקה (ע"י באות ד). ולדעת הפמ"ג שם יש להסתפק בזה].

ה. ברכה על אכילה לפני ברכת הריח

ברכת אכילה ושתיה אפילו ברכת שהכל, קודמת לברכת הריח. (מ"ב (סי' ר"א ס"ק לה)).

אופנים שאינו צריך להקדים

א. כשאינו רוצה לאכול משניהם

הא דאמרין דאחז קודם לחבירו, היינו שרוצה לאכול משניהם, אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם, אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול אף על פי שגם השני מונח לפניו. [רמ"א (סי' ר"א סעי' ה)].

ב. אחד מהמינים אינו לפניו

כשרוצה לאכול משני מינים, אלא שעדיין אחד מהם אינו לפניו, רשאי לברך על המין שלפניו, ואינו צריך להמתין כדי להקדים את המין שאינו לפניו. (מ"ב (סי' ק) לא) ושעה"צ (שם). ועל כן במקום שיש ספק בהלכה איזה פרי צריך להקדים, ניתן להשאיר א' מהם בחדר שני וכדו', ויברך על האחרים.

ג. כיסה אחד מהמינים

יש אומרים שאם אחד מהמינים מכוסה אין צריך להקדימו. [אבן העזר (סי' קסח)]. ועל כן במקום שיש ספק בהלכה איזה מהם צריך להקדים יכסה אחד מהם ויברך על השני.

בירך על המין שאינו חסור האם פטר את המין החשוב

א. בירך על המין שאינו חסור המין החשוב
הקדים המין שאינו חסור המין החשוב, ובירך עליו, והברכות שוות, אם היתה דעתו לפטור החשוב בברכתו נפטור החשוב, אבל אם לא כוון במפורש לפטור לא נפטור. [רש"ב"א (ברכות מא. ד"ה ומסתברא) הובא בב"י (סי' ר' וסי' ר"א) וכן פסק הרמ"א (סי' ר"א), הגר"ח (סי' ר' אות ג) והרב פעלים (ח"ב סי' לב)]. ויש אומרים שבכל אופן פטר המין השני. [כה"ח (סי' ר' אות לט) וכתב שכן דעת השו"ע שהשמיט דינו של הרשב"א בשלחנו. וע"י במרומי שדה (ברכות מב)]. ולבני אשכנז העיקר כדעה הראשונה. (מ"ב (שם)).

ב. אורח שיברך על מין שאינו חסור האם פטר החשוב

אורח האוכל על שלחן בעל הבית, כשמברך, דינו כמכון לפטור במפורש כל מאכל שיביאו לו, ועל כן אף אם בירך על דבר שאינו חסור והביאו לו מין חסור יותר אינו צריך לחזור ולברך לפי כל הדעות. [גינת ורדים (ח"א כלל א' סי' ז) הביאו הרע"א (סי' ר"א על המ"א סי' ק) א].